

UČEŠĆE JAVNOSTI U EKOPOLITICI SRBIJE – SOCIOEKOLOŠKI ASPEKT

Lijljana Mihajlović¹
Ivan Potić²

Apstrakt: Specifičnost veza između čoveka (kao prirodno-društvenog bića) i njegove životne sredine, u kontekstu socioekološkog blagostanja, svakako jeste u žiži ekološko političkih tema. Postojanje, stvaranje i umnožavanje ekoloških problema u Srbiji, nužno uslovljava učešće javnosti u razrešavanju (sprečavanju) istih. U radu je dat osvrt na pristup javnosti (eko)informacijama, poštovanju međunarodnih propisa, primeni Zakona o zaštiti životne sredine, kao i ustaljivanju termina „ekoterorizam“ u naučno-stručnoj literaturi, kao i u svakodnevnom govoru u neterminološkoj upotrebi (što ukazuje na njegovo postojanje).

Ključne reči: učešće javnosti, ekopolitika, socijalna ekologija, ekoterorizam, ekoaktivizam

PUBLIC INVOLVEMENT IN SERBIAN ECOPOLITICS - SOCIOECOLOGICAL ASPECT

Abstract: The specificity of the connections between human (as a natural and social being) and his environment, in the context of socio-ecological well-being, is certainly in the focus of ecological and political topics. The existence, creation and multiplication of environmental problems in Serbia, necessarily conditions the participation of the public in solving (preventing) them. The paper reviews the public access to (eco) information, (non) compliance with international regulations, the application of the Law on Environmental Protection, as well as the establishment of the term „ecoterrorism“ in the scientific and professional literature, as well as in everyday speech in non-terminological use (indicating its existence).

Keywords: public involvement, ecopolitics, social ecology, ecoterrorism, ecoactivism

UVOD

Kraj dvadesetog veka su obeležile brojne konferencije o životnoj sredini koje su podstakle dinamičan razvoj međunarodnog ekološkog prava, ali i širenje ekološke svesti. Kao posledica toga javlja se potreba javnosti da se uključi u „rešavanje“ osnovnih ekoloških, društvenih i

1 Univerzitet u Beogradu - Geografski fakultet, Beograd, e-mail: ljilja@googlemail.com

2 Republički geodetski zavod, Beograd

ekonomskih pitanja. U Rio deklaraciji definisan je princip da se „Pitanja zaštite životne sredine najbolje mogu rešavati uz učešće svih građana kojih se ona tiču. Države treba da olakšaju i ohrabre javnu svest i učešće, omogućujući da ekološka informacija bude široko dostupna”³. U Arhuskoj konvenciji⁴, detaljno je razrađen postulat kojim se omogućava učestvovanje javnosti prilikom izrade planova, programa i politika koje se odnose na životnu sredinu. „*Termin ekopolitika podrazumeva zabrinutost ekologije i široko shvaćene političke ekonomije. Zajedno, one obuhvataju konstatnu kombinaciju ekologije i široko definisane političke ekonomije, kojom se objašnjava dijalektička veza između društva, prirodnih resursa, klasa i drugih društvenih grupa*” (Blaikie and Brookfield, 1987). Odnosno ekopolitika iz aspekta socioekoloških razmatranja, bi trebalo da isprati „stalnu dinamiku između ekoloških i ljudskih promena, između različitih grupa u okviru društva na skali od individua do celokupne ljudske zajednice na Zemlji” (Peterson, 2000). Javnost, svojim angažovanjem identifikuje političke okolnosti u državi ili lokalnoj samoupravu koje daju mogućnost degradaciji životne sredine u nedostatku alternativnih mogućnosti za (socio) ekonomsku stabilnost.

Kompleksnost procesa učešća javnosti i dostupnost informacijama ekoloških sadržaja određena je kulturološkim, religijskim, ekonomskim i drugim odlikama stanovništva određene društvene zajednice. Republika Srbija ima izgrađene čvrste pravne okvire koji podrazumevaju uključivanje stava javnosti prilikom donošenja odluka od opšteg značaja. Cilj učešća javnosti u sprovođenju ekopolitičkih odluka i mera jeste da istraži, objasni, podrži ili ospori političke akcije na lokalnim i regionalnim nivoima kao odgovor na narušavanje stanja životne sredine. Međutim, „nezainteresovana javnost”, je u Srbiji dugo bila kamen spoticanja po pitanju adekvatnog prostornog planiranja, donošenja strateške dokumentacije, funkcionisanja lokalnih samouprava u vezi sa planiranjem daljih aktivnosti u oblasti životne sredine itd. Učešće javnosti, osigurava razmatranje mogućih direktnih i indirektnih uticaja na životnu sredinu iz različitih perspektiva. Osim toga, doprinosi transparentnosti u političkim procesima.

PRISTUP INFORMACIJAMA O ŽIVOTNOJ SREDINI

Ključni element koji povezuje međunarodnu i unutrašnju dimenziju demokratskih procesa unutar jedne države je položaj javnosti i njenih mogućnosti da učestvuje u odlučivanju o određenim pitanjima. Šire implikacije učešća javnosti u odlučivanju u oblasti životne sredine i primenljivost pravila u ovoj oblasti na brojna druga praktična pitanja koja imaju samo posredne veze sa životnom sredinom, proističe iz značaja ovih problema za društvene odnose u celini, njihove povezanosti sa problemima razvoja i različitim formama manifestovanja uzroka i posledica problema u životnoj sredini (Janjatović i Todić, 2010). Određivanje značenja pojma „informacija o životnoj sredini” iz člana 2. stav 3. Arhuske konvencije⁵ obuhvata „svaku informaciju u pismenom, vizuelnom, zvučnom, elektronskom ili drugom materijalnom obliku o:

a) stanju elemenata životne sredine, kao što su vazduh i atmosfera, voda, tlo, zemljište, predeli

3 Više videti u: Rio Declaration on Environment and Development: Application and Implementation, Report of the Secretary-General, U.N. Doc. E/CN.17/1997/8, 10 February 1997.

4 Konvencija obavezuje države članice da učine dostupnim informacije od značaja za životnu sredinu, da omoguće širokoj javnosti da učestvuje u donošenju odluka i obezbede im adekvatnu pravnu zaštitu u slučaju nepoštovanja ovih prava. Da prilikom tumačenja ne bi došlo do sužavanja prava javnosti na informacije, Konvencija precizno definiše informaciju koja se tiče životne sredine kao svaku informaciju o: stanju životne sredine i svih njenih komponenti; zakonskim aktima, planovima, programima, sporazumima, ekonomskim analizama i sl. koji se tiču ili mogu da utiču na životnu sredinu; stanju zdravlja i bezbednosti ljudi, kulturnim spomenicima, urbanim prostorima ukoliko na njih utiče ili može da utiče životna sredina i promene koje se vrše ili planiraju. Više videti u: Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention), 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447

5 Republika Srbija je ratifikovala Arhusku konvenciju 12. maja 2009. godine (Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori” 38/09) i članica je Arhuske konvencije od 31. jula 2009. godine. Donošenju Arhuske konvencije prethodilo je usvajanje niza međunarodnih sporazuma koji na različite načine uređuju pravo na učešće javnosti u pitanjima životne sredine.

i prirodni kompleksi, biološki diverzitet i njegove komponente, uključujući genetički modifi kované organizme kao i o interakciji između ovih elemenata;

b) faktorima kao što su supstance, energija, buka i zračenje, i aktivnostima ili merama, uključujući upravne mere, o sporazumima u oblasti zaštite životne sredine, o politici, zakonskim aktima, planovima i programima koji utiču ili će verovatno uticati na elemente životne sredine u okviru tačke (a) analizama troškova i koristi (cost-benefit analizama) i drugim ekonomskim analizama i pretpostavkama koje se koriste u donošenju odluka u oblasti životne sredine;

c) stanju zdravlja i bezbednosti ljudi, uslovima života ljudi, kulturnim spomenicima i građevinama, ukoliko na njih utiče ili može da utiče stanje elemenata životne sredine, ili ukoliko na njih deluju ovi elementi, faktori, aktivnosti ili mere na koje se odnosi tačka b (Janjatović i Todić, 2014).

Prema članu 80, Zakona o zaštiti životne sredine (Sl. glasnik RS, 95/2018), organi javne vlasti su dužni da preduzimaju sve neophodne mere i obezbede da se informacije o životnoj sredini koje poseduju ili se čuvaju u njihovo ime aktivno i sistematski šire javnosti, posebno putem sredstava kompjuterske telekomunikacione i/ili elektronske tehnologije. Takođe su dužni da obezbede da informacije o životnoj sredini postanu postepeno dostupne u vidu elektronskih baza podataka koje su lako dostupne javnosti putem javnih telekomunikacionih mreža, kao i da ih redovno ažuriraju i redovno objavljuju odnosno šire informacije o životnoj sredini, a posebno: tekstove međunarodnih ugovora i sporazuma, kao i propise u oblasti zaštite životne sredine ili u vezi sa njom; strategije, planove, programe i druga dokumenta koja se odnose na životnu sredinu; izveštaje o sprovođenju propisa iz oblasti zaštite životne sredine, uključujući sprovođenje međunarodnih ugovora, strateških dokumenata, planova i programa u oblasti zaštite životne sredine, kada su ih organi javne vlasti pripremili ili ih čuvaju u elektronskom obliku; izveštaje o stanju životne sredine; podatke koji se dobijaju na osnovu monitoringa aktivnosti koje utiču ili mogu uticati na životnu sredinu; dozvole i ovlašćenja za obavljanje aktivnosti koje imaju značajan uticaj na životnu sredinu; ugovore koji su zaključeni u cilju zaštite životne sredine; studije o proceni uticaja na životnu sredinu i procene rizika koje se odnose na činioce životne sredine, kao i odluke koje se donose u sve tri faze postupka procene uticaja.

Organ javne vlasti je dužan da bez odlaganja obavesti javnost putem sredstava javnog informisanja ili na drugi odgovarajući način o postojanju opasnosti po život i zdravlje ljudi, životnu sredinu ili materijalna dobra, bez obzira da li je opasnost prouzrokovana ljudskom aktivnošću ili je posledica prirodnih pojava. U slučaju nepostupanja ili neadekvatnog i neblagovremenog postupanja u skladu sa obavezom iz stava 4. ovog člana, organi javne vlasti odgovaraju po opštim pravilima za naknadu štete.

Učešće javnosti u odlučivanju je naznačeno je u članu 81. Zakona o zaštiti životne sredine (Sl. glasnik RS, 95/2018), gde se ističe da javnost i zainteresovana javnost ima pravo da, u skladu sa zakonom, učestvuje u postupku donošenja odluka o: strateškoj proceni uticaja planova i programa na životnu sredinu; proceni uticaja projekata čija realizacija može dovesti do zagađivanja životne sredine ili predstavlja rizik po životnu sredinu i zdravlje ljudi; odobravanju rada novih, odnosno postojećih postrojenja; izradi, izmeni, dopuni, pregledu i usvajanju planova kvaliteta vazduha, regionalnih i lokalnih planova upravljanja otpadom, odnosno planova upravljanja opasnim otpadom, nacionalnog plana za upravljanje otpadom, programa prevencije otpada, akcionih planova zaštite od buke u životnoj sredini, kao i plana zaštite voda od zagađivanja.

Učešće javnosti u pogledu strateške procene uticaja obezbeđuje se u okviru izlaganja prostornog i urbanističkog plana, odnosno drugog plana ili programa iz člana 35. ovog zakona na javni uvid, a sprovodi se u okviru javne prezentacije projekta i javne rasprave. Postoje i brojna ograničenja gde Vlada može, radi zaštite interesa odbrane i bezbednosti zemlje, ograničiti učešće javnosti u donošenju odluka iz člana 81. ovog zakona. Zainteresovana javnost u postupku ostvarivanja prava na zdravu životnu sredinu kao stranka ima pravo da pokreće postupak preispitivanja odluke pred nadležnim organom, odnosno sudom, u skladu sa zakonom.

MEĐUNARODNI PROPISI UČEŠĆA JAVNOSTI U DONOŠENJU ODLUKA U OBLASTI ŽIVOTNE SREDINE

Prema članu 8. Zakona o zaštiti životne sredine (Sl. glasnik RS, 95/2018), subjekti sistema zaštite životne sredine dužni su da međusobno sarađuju, obezbeđuju koordinaciju i usklađivanje u donošenju i sprovođenju odluka. Republika Srbija ostvaruje saradnju u oblasti zaštite životne sredine sa drugim državama i međunarodnim organizacijama. Međunarodnopravni okviri zaštite životne sredine u sistemu UN, kao i pravni okviri država progresivno su razvijani na principima proklamovanim u Deklaraciji o čovekovoj sredini, Evropskoj povelji o životnoj sredini i zdravlju, i značajno utemeljeni u Deklaraciji o životnoj sredini i razvoju, Agendi 21 Ujedinjenih nacija, i Johanezburškoj deklaraciji o održivom razvoju (2002). Ovi okviri predstavljaju ključnu osnovu za suočavanje sa izazovima zaštite životne sredine u 21. veku, u koje spada pravo na informisanje, učešće javnosti u donošenju odluka i pravo na pravnu zaštitu u pitanjima zaštite životne sredine. Arhuska konvencija ima izuzetan značaj kako za razvoj novog teorijskog pravca u oblasti međunarodnog javnog prava, tako i za razvoj procesa demokratizacije društva i izgradnje građanskih institucija.

U cilju pristupanja Republike Srbije EU, potrebno je ostvariti primenu ekoloških standarda i integrisati zaštitu životne sredine u sve druge razvojne politike. Poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene - jedno je od najkompleksnijih i najzahtevnijih poglavlja u pogledu implementacije i pregovora sa Evropskom unijom, jer zahteva i značajna finansijska ulaganja. Glavna načela ove politike su preventivno delovanje i načelo da zagađivač plaća, odnosno da troškove zaštite životne sredine treba da snosi pravno ili fizičko lice koje ugrožava životnu sredinu, a ne društvo u celini. EU očekuje od države kandidata da harmonizuje svoje zakone sa pravnom tekovinom EU (Acquis Communautaire). Pravna tekovina EU vezana za Poglavlje 27 odnosi se na oko 300 glavnih zakonskih propisa koji treba da budu transponovani u nacionalno zakonodavstvo u kratkom roku, a takođe i takozvani "case law"- odluke Evropskog suda pravde, stavove i rezolucije usvojene od strane EU, kao i međunarodne sporazume koje je EU sklopila (Đereg i Toskić Cvetinović, 2020).

U okviru UNECE, tokom dvadesetog veka odvijala se saradnja u pravcu definisanja politike zaštite životne sredine i koordinacije aktivnosti na razvoju prava životne sredine u evropskim zemljama. Ova aktivnost odvijala se u skladu sa Helsinškim Završnim aktom Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi (KEBS), kojim je potvrđena obaveza razvoja, kodifikacije i implementacije međunarodnog prava, a posebno uređivanja pitanja prekograničnog zagađivanja životne sredine. UNECE je određena kao regionalna organizacija koja će koordinirati aktivnosti prekograničnog zagađivanja vazduha, voda, morske životne sredine, korišćenja zemljišta, očuvanja prirode i ljudskih naselja. Međunarodni ugovori zaključeni pod okriljem UNECE, čine značajan panevropski pravni okvir koji obezbeđuje integrisanje zemalja sa ekonomijama u tranziciji u zajednički pravni i ekonomski prostor (Petković, 2012).

Međunarodna politika u Srbiji je posmatrana u skladu sa ekološkom politikom i njene povezanosti sa ostalim sferama društvenog života. Za Poglavlje 27 pregovarački proces započeo je septembra 2014. godine. Republika Srbija je 1.juna. 2019. godine izjavila da prihvata pravne tekovine EU o zaštiti životne sredine, klimatskim promenama i civilnoj zaštiti. Vlada Srbije je septembra 2017. usvojila dokument pod nazivom: Status i planovi prenošenja i sprovođenja pravnih tekovina EU za Poglavlje 27 (Post skrining dokument⁶) - životna sredina i klimatske promene. Ovaj dokument nastao je kao rezultat sporazuma postignutog između Srbije i Evropske komisije da Srbija obezbedi dodatne informacije o statusu svojih planova prenošenja i sprovođenja u procesu pristupanja EU u oblasti životne sredine, koji predstavlja u stvari Akcioni plan za ovo poglavlje sa procenama o raspoloživom finansiranju. Takođe je opisan obim i složenost svih zadataka koje Srbija treba da ispuni u cilju postizanja pune usklađenosti sa propisima EU. Republika Srbija je potpisala/ratifikovala više od 70 međunarodnih ugovora u oblasti zaštite životne sredine koji sadrže kako materijalne tako i procesne obaveze (Đereg i Toskić Cvetinović, 2020).

⁶ Pogledati više o statusu i planovima prenošenja i sprovođenja pravnih tekovina EU za poglavlje 27 - Životna sredina i klimatske promene na: http://www.pregovarackagrupa27.gov.rs/?wpfb_dl=69.

ŽIVOTNA SREDINA – PROPISI I PRAKSA U SRBIJI

Pravo na zdravu životnu sredinu se garantuje u Ustavu Republike Srbije (Sl. glasnik RS, br. 83/06). Ustav u članu 74 jemči svima pravo na zdravu životnu sredinu i na blagovremeno i potpuno obaveštavanje o njenom stanju. U oblasti zaštite životne sredine u Srbiji izostalo je definisanje strateških ciljeva na osnovu kojih bi se pristupilo usvajanju svih neophodnih strateških dokumenata. Srbija nema Nacionalnu strategiju zaštite životne sredine s kojom bi bile usklađene sve druge strategije koje se odnose na pojedinačna pitanja od značaja za životnu sredinu. U nedostatku strateških dokumenta, 2007. godine izrađen je Predlog Nacionalnog programa zaštite životne sredine. Ovaj Predlog definiše prioritetne probleme i nivo kvaliteta životne sredine koji bi trebalo da bude postignut, pitanje finansiranja i vremenskog okvira u kome su promene moguće i instrumentata za njihovo ostvarenje. Nacionalni program propisuje opšte ciljeve politike zaštite životne sredine u Srbiji – integraciju sa politikama drugih sektora, a pre svega ekonomije i finansija; proširenje i jačanje institucionalnih kapaciteta za kreiranje i sprovođenje sektorskih politika; unapređenje sistema kontrole kvaliteta; unapređenje formalnog i neformalnog obrazovanja i podizanje nivoa svesti građana o stanju životne sredine; razvoj efikasnog sistema finansiranja; izgradnju celovitog pravnog sistema usvajanjem sektorskih zakona i podzakonskih akata, poboljšanjem nadzora u primeni i podizanjem kapaciteta u pravosuđu. U skladu sa Zakonom o planskom sistemu Republike Srbije i pratećim podzakonskim aktima pripremljen je Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. do 2023. godine, koji je Vlada usvojila 20. maja 2021. godine⁷.

Ovim programom se revidira Predlog strategije zaštite prirode Republike Srbije za period od 2019. do 2025. godine, a u skladu sa Zakonom o planskom sistemu Republike Srbije, Strateškim planom UN Konvencije o biološkoj raznovrsnosti za period od 2011-2020. godine, Aiči ciljevima zaštite biodiverziteta i odlukama donesenim na redovnim zasjedanjima Konferencija članica ove konvencije, i drugim potvrđenim međunarodnim ugovorima za zaštitu prirode, očuvanje biološke raznovrsnosti i promene klime.

EKOAKTIVIZAM U SRBIJI

Konkretani stavovi ekološki svesne javnosti u Srbiji tiču se odnosa politike prema idejama zaštite životne sredine i posledice tog odnosa. Ekologizam i envajronmentalizam, kao „zelena politička ideologija“ ili „politička ekosofija“; probudili su društveno, odnosno političko organizovanje radi zaštite životne sredine – u smislu organizovanja ekoloških pokreta, drugih oblika neprofitnog proekološkog organizovanja, kao i tradicionalno političko organizovanje – ekološke partije.

Ekološka politika, u smislu proučavanja donošenja odluka, motiva i motivacija za državno proekološko ponašanje i specifične i nespecifične ekološke i ekopolitičke pojave, kao što su ekoterorizam, institucionalni terorizam nad prirodom, prava životinja, politika genetski modifikovanih organizama i hrane je u ekspanziji. Međunarodni odnosi u cilju zaštite globalne životne sredine, procesi međunarodnog ekološkog pregovaranja i ekodiplomatija, i, političko pitanje prirodnih resursa, posebno energetske izvora, u kontekstu istraživanja procesa ekonomske i političke dominacije sve više su u sferi interesovanja nevladinih organizacija i ekološki organizovanih grupa građana. Trenutno na teritoriji Republike Srbije postoji 503 registrovane organizacije civilnog društva koje se bave zaštitom životne sredine i održivim razvojem u Srbiji.⁸

⁷ <https://www.ekologija.gov.rs/dokumenta/medjunarodni-ugovori-i-sporazumi/medjunarodni-ugovori-i-sporazumi>

⁸ Zvanična baza je dostupna na: <http://csonnect.rec.org/index.php?page=cso-database>

EKOTERORIZAM

Ekopolitika trebalo bi da istražuje kako politika i političke pojave, politički odnosi, institucije, i subjekti političkog života utiču na odnos društva prema životnoj sredini. Na ovaj način definisana, nadograđuje se na socijalno ekološke stavove, koji podrazumevaju da u okviru ekološki svesnih grupa javnost učestvuje u stvaranju povoljnih političkih odnosa, koji podrazumevaju usklađivanje i ekonomskih, ali i svih drugih odnosa koji postoje u nekom društvu. Socijalna ekologija, kao i ekopolitika, imaju u svom predmetu proučavanja i pojam bezbednosti, kao osnovni pojam, iz koga proizilaze posebni pojmovi kao što su nacionalna bezbednost, međunarodna bezbednost, politička bezbednost, vojna bezbednost, ekonomska bezbednost, socijalna bezbednost i posebno ekološka bezbednost⁹.

Ukoliko postoji pretnja ekološke destabilnosti, envajronmentalisti, odnosno grupe za zaštitu prirode, organizuju klasične proteste, udružuju se u ekološke pokrete itd. Nasuprot njima postoje ekstremističke grupe koje na pitanja zaštite životne sredine odgovaraju ekoterorizmom. Njegov cilj je naneti ekonomsku štetu onima koji vide profit u, po njihovom mišljenju, eksploataciji i uništavanju prirode. Pretnje nasiljem su postale trend ekoterorističkih grupa, pa iako do sada nije bilo povređenih, neki među njima smatraju da i takav čin može biti opravdan. Ekoterorističke grupe smatraju da nema drugog načina da nateraju društvo da se ponaša u skladu sa prirodom, a ne protiv prirode.

Trebalo bi napraviti jasnu razliku između ekogrupa koje rade u okviru sistema, mirno protestujući u cilju očuvanja prirode, razvijanjem kolektivne svesti o očuvanju biodiverziteta, sa grupama koje ne poštuju zakon i koje ne prezaju ni od čega kada je u pitanju ostvarivanje ciljeva njihove misije. Antropocentrizam izaziva burnu reakciju kod ekoterorista koja najčešće biva usmerena ka uništenju imovine sa namerom da se zastraše vlade i civili, odnosno kako bi se uticalo na javnost.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Organizacione i programske reforme izražene kroz socioekonomsku i ekološku tranziciju Republike Srbije dovele su do buđenja, pre svega naučne javnosti, koja je svojim angažovanjem nametnula misao da zaštita životne sredine predstavlja opšti interes. Širenjem ekološke pismenosti, stvaranjem savezništva između naučnika i javnosti (političkih aktivista, različitih društvenih grupa koje su organizovane radi sprečavanja narušavanja kvaliteta životne sredine) doprinelo se sve većem učešću javnosti u rešavanju ekopolitičkih problema.

Adekvatna primena postojećeg pravnog okvira i njegovo dalje usklađivanje sa međunarodnim standardima, osnovni su preduslovi unapređenja stanja u oblasti zaštite životne sredine, a za praćenje progressa i prepoznavanje potreba za daljim institucionalnim reformama, neophodno je uspostaviti i stalne mehanizme za monitoring stanja vladavine prava i nivoa zaštite prava na zdravlje i zdravu životnu sredinu u našoj zemlji. Osetno je da je Republika Srbija ekološki modernizovana, što se ogleda u načinu vođenja ekološke politike. Naučne činjenice se sve više iznose u javnost, potkrepljene dokazima o štetnom delovanju pojedinih vrsta aktivnosti prema prirodi. Kao što je već navedeno, procenjuje se da u Srbiji danas ima preko 500 nevladinih organizacija koje se bave zaštitom životne sredine. Položaj i uloga građana, kao i njihova uključenost u specifične aktivnosti na polju zaštite životne sredine je ključno sa aspekta stvaranja platforme za saradnju i okupljanje građana i javno zagovaranje kako bi se u kontinuitetu sprovedila politika zaštite i očuvanje životne sredine.

⁹ Bezbednost je, kako ističe V. Arežina (2008), „društvena pojava u tom smislu što ljudi, njihove zajednice, organizacije i institucije postaju svesne opasnosti iz raznih izvora, sadržaja, oblika i intenziteta, koje mogu naneti štete njihovoj egzistenciji (fizičkom (telesnom) i psihičkom integritetu, materijalnim dobrima, kulturi i prirodnom okruženju) i preduzimaju razne, sada prvenstveno organizovane i sistematske mere zaštite od tih opasnosti. Te mere nazivamo bezbednosnim, a organizacije i organe društva shvatamo kao organe bezbednosti“

LITERATURA

Arežina V. (2008): Problem merenja ekološke bezbednosti, doktorska disertacija odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, str. 175-176
Blaikie, P., Brookfield, H.C. (1987): *Land Degradation and Society*, Methuen, London. str. 17

Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention), 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161, p. 447

Drenovak Ivanović M, Đorđević S. (2013). Praktikum o pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine u upravnom postupku i upravnom sporu. Beograd: Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine i Misija OEBS-a u Republici Srbiji

Đereg N, Toskić Cvetinović A. (2020): Vladavina prava kroz poglavlje 27 - životna sredina i klimatske promene. Nacionalni konvent o Evropskoj uniji. Beograd.

Janjatović T, Todić D. (2010): Pravo na informisanje u oblasti životne sredine. *Pravni život* 9: 363-374

Janjatović T, Todić D. (2014): Međunarodni propisi o učešću javnosti u donošenju odluka u Republici Srbiji. *Limes, Životna sredina ka Evropi*, br. 1/2014

Peterson, G. (2000): *Political Ecology and Ecological Resilience: An Integration of Human and Ecological Dynamics*, *Ecological Economics*, No. 35, str. 323-326

Petković G. (2012): Arhuska konvencija u kontekstu OEBS/UNECE doprinosa razvoju međunarodnog prava životne sredine. Arhuska konvencija u pravu i praksi Republike Srbije. Društvo za politiku i pravo životne sredine Equilibrium Srbija. Str. 15-27

Ratifikacija Arhuske konvencije u Republici Srbiji. Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori 38/09.

Rio Declaration on Environment and Development: Application and Implementation, Report of the Secretary-General, U.N. Doc. E/CN.17/1997/8, 10 February 1997.

Zakon o zaštiti životne sredine. Sl. glasnik RS, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - dr. zakon, 72/2009 - dr. zakon, 43/2011 - odluka US, 14/2016, 76/2018, 95/2018 - dr. zakon i 95/2018 - dr. zakon